

УДК :338.432: 330.111.4

Соловей Т.В., аспірантка

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

**РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ТА ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ПОЛТАВСЬКОГО РЕГІОНУ**

Представлен анализ состояния уровня развития производительных сил в аграрном секторе экономики Полтавской области. Установлена связь производительных сил с формами хозяйствования и основными показателями производительности аграрного сектора. Наравне с человеческим потенциалом и средствами производства как составляющими производительных сил рассматривается их финансовая составляющая.

Ключевые слова: производительные силы, аграрный сектор, Полтавский регион, формы хозяйствования, эффективность, законодательство Украины.

In the article the analysis of the state of productive forces development level in agricultural sector of Poltava region's economy is given. The connection of productive forces with forms of management and key indicators of agricultural sector productivity is implemented. Equally with human potential and means of production, as components of productive forces, their financial component is considered.

Key words: productive forces, agriculture, Poltava region, forms of management, efficiency, legislation of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кореляційна залежність між рівнем розвитку продуктивних сил, зокрема в аграрному секторі Полтавського регіону, та формами господарювання є об'єктивною. Розвиток продуктивних сил в аграрному секторі прямо й побічно залежить від системи внутрішніх соціально-економічних і зовнішніх факторів, узгодженості законодавчої та нормативної бази. Закономірною є постановка питання про залежність рівня розвитку продуктивних сил в аграрному секторі регіону від рівня розвитку форм господарювання, їх ринкового змісту й конкурентного потенціалу. Це питання потребує науково-методичного поглиблення на теоретичному та практичному рівнях.

Аналіз процесу розвитку продуктивних сил і відповідних форм господарювання на регіональному рівні в аграрному секторі, зокрема у Полтавській області, є складовою науково-методичного та практичного забезпечення організаційно-економічних і нормативних заходів щодо забезпечення збалансованого розвитку ринкових відносин у довгостроковій перспективі та розроблення антикризових заходів у короткостроковому періоді.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. У цілому, наукові аспекти трансформації організаційно-правових форм господарювання в системі господарювання територіально-виробничих комплексів ґрунтовно висвітлені у наукових працях відомих учених: В. Алексійчука, В. Амбросова, В. Андрійчука, І. Баланюка, П. Березівського, П. Борщевського, П. Гайдуцького, П. Гарасима, Ю. Губені, Т. Дудар, С. Дем'яненка, В. Дієсперова, С. Дусановського, В. Євдокименка, В. Збарського, І. Лукінова, П. Макаренка, В. Месель-Веселяка, Л. Михайлової, Л. Молдаван, О. Мороза, С. Онисько, М. Павлищенка, В. Поплавського, П. Саблука, Р. Слав'юка, Г. Черевка, Л. Шевченко, О. Шпичака, В. Юрчишина. Існують різні точки зору щодо підстав визначення раціональних форм господарювання в регіональних АПК. Правомірною є точка зору В. Месель-Веселяка стосовно того, що переваги тієї чи іншої форми господарювання визначати передчасно, оскільки нетривалим є період їх діяльності [1].

У цілому це питання, а саме обґрунтування ефективних форм господарювання, на методологічному рівні є до кінця не вирішеним.

Постановка завдання. Закономірним наслідком розвитку продуктивних сил є необхідність поглиблення науково-методологічних засад щодо процесу дослідження цієї проблеми та розроблення науково-методичних засад і впровадження наукових розробок вищеназаних науковців у практику окремого регіону, зокрема Полтавської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема оцінки продуктивних сил в аграрному секторі Полтавської області та відповідних їм форм господарювання розглядається в системі взаємообумовлених прямих і зворотних функціональних зв'язків.

Продуктивні сили в аграрному секторі Полтавської області аналізуються на основі методичного підходу до їх визначення на загальноекономічному рівні. Перш за все, враховується їхня структура, що визначає склад продуктивних сил із засобів виробництва та робочої сили, яка втілена в людях. При цьому враховуються наукові підходи фахівців до визначення продуктивних сил суспільства з точки

зору врахування таких їх складових, як форми і методи організації виробництва, наука, інформація, сили природи, які використовуються людиною.

Головним засобом виробництва в сільському господарстві виступає земля. При цьому, з точки зору теорії відтворення сільське господарство включає засоби виробництва, що відтворюються людиною при безпосередньому впливі природи (біологічні засоби виробництва), та засоби виробництва, відтворені людиною без такого впливу.

Продуктивні сили в аграрному секторі Полтавського регіону, станом на кінець 2010 р., задіяні у 2368 сільськогосподарських підприємствах. Дані за організаційно-правовими формами підприємств аграрного сектора Полтавського регіону та їх питому вагу по Україні наведено у табл. 1 [2].

Таблиця 1

**Кількість сільськогосподарських підприємств
за організаційно-правовими формами господарювання у Полтавському регіоні
та їхня питома вага по Україні у 2010 р.**

Країна / регіон	Усього	%	Організаційно-правові форми господарювання											
			Господарські товариства	%	Приватні підприємства	%	Виробничі кооперативи	%	Фермерські господарства	%	Державні підприємства	%	Підприємства інших форм господарювання	%
Україна	56493	100	7769	13,8	4243	7,5	952	1,7	41726	73,9	322	0,6	1481	2,6
Полтавська область	2368	100	366	15,5	200	8,4	33	1,4	1650	69,7	22	0,9	97	4,1

Слід зазначити, що стосовно обліку форм господарювання в аграрному секторі економіки України в науковій економічній літературі, статистиці та законодавстві існують різні підходи.

Так, згідно з чинним законодавством за основу класифікації форм господарювання в цілому та в аграрному секторі зокрема правомірно взяти Господарський кодекс України (розділ II) і Цивільний кодекс України (розділи 7, 8). На даний час аналіз правомірно виконувати згідно з класифікацією форм господарювання в аграрному секторі, представленою у річних статистичних виданнях України.

У результаті аналізу статистичних та розрахункових даних табл. 1 і 2 [2] правомірно зазначити, що питома вага форм господарювання в аграрному секторі Полтавського регіону знаходиться на середньому рівні по Україні. Тобто Полтавський регіон за цими даними є характерним за динамікою розвитку продуктивних сил та форм господарювання у сільському господарстві серед регіонів України.

Таблиця 2

**Порівняльна таблиця питомої ваги за формами господарювання
за кількісними ознаками в аграрному секторі у Полтавській області за 2010 та 2009 рр.**

Роки	Усього	Організаційно-правові форми господарювання											
		Господарські товариства	%	Приватні підприємства	%	Виробничі кооперативи	%	Фермерські господарства	%	Державні підприємства	%	Підприємства інших форм господарювання	%
2010	2368	366	15,5	200	8,4	33	1,4	1650	69,7	22	0,9	97	4,1
2009	2366	382	16,1	215	9,1	36	1,5	1603	67,8	22	0,9	108	4,6

Стосовно тенденції розвитку ринкових форм господарювання після фінансової кризи 2008–2009 рр. статистичні дані свідчать про зростання питомої ваги фермерських господарств у регіоні, які поряд із особистими селянськими господарствами є потужною складовою регіонального АПК. Це є закономірним фактом і відповідає як змісту ринкового механізму в Україні, так і загальносвітовим тенденціям. У 2011 р. у Полтавській області функціонувало 1657 фермерських господарств, що на 54 більше, ніж у 2010 р. При цьому слід відзначити тенденцію в АПК регіону до зменшення господарських товариств – з 15,5 до 13,8 % [3].

Земля як основний та специфічний фактор у системі продуктивних сил аграрного сектора є домінуючим у системі факторів розвитку фермерських господарств Полтавського регіону. В їх користуванні знаходиться 199,9 тис. га сільськогосподарських угідь. Середній розмір фермерського господарства становить на кінець 2011 р. 120,7 га., а концентрація продуктивних сил у фермерських та особистих селянських господарствах Полтавського регіону забезпечує виробництво 60 % м'яса і молока, 30 % яєць, основної кількості овочів та фруктів.

Закономірною взаємообумовленістю в системі регіонального АПК є той факт, що розвиток продуктивних сил аграрних підприємств вплинув на рівень рентабельності продукції сільського господарства Полтавської області (табл. 3). Так, виробництво валової продукції тваринництва у 2010–2011 рр. у регіоні було збільшено на 5,5 %.

Таблиця 3

**Рівень рентабельності продукції сільського господарства
на сільськогосподарських підприємствах Полтавської області**

Область	2007 р.			2008 р.			2009 р.			2010 р.		
	Усього	У т.ч.		Усього	У т.ч.		Усього	У т.ч.		Усього	У т.ч.	
		росл.	твар.		росл.	твар.		росл.	твар.		росл.	твар.
Полтавська	28,7	46,9	-4,3	11,3	17,9	-4,6	15,5	19,4	4,7	21,7	28,0	5,4

Розвиток продуктивних сил прямо та побічно пов'язаний з інвестиційними процесами. Інвестиційний фактор в сучасних умовах зростаючої ролі фінансового капіталу доцільно віднести до домінуючого у структурі продуктивних сил суспільства взагалі та аграрних підприємств зокрема.

В сучасних умовах ринкової трансформації переваги в ефективності інвестиційного процесу мають, передусім, великі аграрні підприємства – агрохолдинги. Слід зазначити, що переважний потенціал продуктивних сил агрохолдингів в Україні, за регіонами, сконцентровано у Полтавській, Черкаській та Київській областях [4].

У сучасних кон'юнктурних умовах у Полтавському регіоні реалізуються 18 інвестиційних проєктів на суму 993,0 млн. грн. у галузі тваринництва. Зокрема, на стадії завершення перебувають реконструкція і будівництво приміщень першої черги молочно-товарного комплексу підприємством «Білоцерківська агропромислова група» Великобагачанського району та введення в експлуатацію доїльного зала в СВК «Батьківщина» Котелевського району, розпочато будівництво другого доїльного зала в ТОВ «АФ «Маяк» Котелевського району, продовжується реконструкція приміщень у ТОВ «НВП «Глобинський свинокомплекс».

В області здійснено заходи щодо залучення іноземних інвестицій у галузь тваринництва з агрохолдингом «БЕЗРК-Белгранкорм» Російської Федерації стосовно будівництва свиновідгодівельного комплексу. Нині визначено земельні ділянки, на яких буде будуватися комплекс.

Одним із пріоритетних напрямів залучення інвестиційних ресурсів є зведення нових елеваторів, реконструкція, модернізація та розширення діючих зерноскладів і хлібоприймальних підприємств.

Протягом останніх років на території області одним із найбільших інвесторів є ТОВ СП «Нібулон». У 2010 р. ТОВ СП «Нібулон» уведено в експлуатацію річковий перевантажувальний термінал у селищі Градизьк Глобинського району й комплекс з приймання, зберігання і відвантаження зернових та олійних культур у смт. Артемівська Чутівського району, а також перевантажувальний термінал з прийому, зберігання і відвантаження зернових та олійних культур у с. Мар'янівка Гребінківського району. Заплановано введення в експлуатацію перевантажувального річкового терміналу в м. Кременчук [5].

Реалізація річкового інвестиційного проєкту дає змогу СП «Нібулон» розширити співпрацю з аграрними підприємствами Черкаської, Полтавської, Київської, Дніпропетровської та Запорізької областей, через територію яких проходить Дніпровський транспортний коридор, знизити транспортні витрати до 35–40 грн. за тону. При цьому різницю у витратах за транспортування одержить товаровиробник.

У 2010 р. підприємствам агропромислового комплексу Полтавського регіону надано кредитів на суму 787,2 млн. грн., що на 271,4 млн. грн. більше від обсягів кредитних коштів порівняно з 2009 р.

Середньозважена відсоткова ставка за кредитами підприємствам АПК становить 20,4 %, за кредитами сільськогосподарських підприємств – 19,5 %.

З державного бюджету за програмами підтримки агропромислового комплексу області у 2010 році надійшло коштів у сумі 72,9 млн. грн., з обласного – 2133,5 тис. грн.

Розвитку продуктивних сил у господарствах Полтавського регіону сприяє система часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки. Так, на основі Постанови Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 р. № 647 із змінами відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2011 р. № 96 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва», наказом № 11 від 24.02.2011 Головним управлінням агропромислового розвитку Полтавської облдержадміністрації затверджено Положення про умови проведення конкурсів з визначення сільськогосподарських товаровиробників, яким будуть надані кошти, передбачені в державному бюджеті для часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва.

Іманентною складовою в системі факторів впливу на розвиток продуктивних сил є власність на землю. Категорію власності у політекономічному розумінні автор розглядає як відношення між людьми з питань привласнення речей. При цьому відношення привласнення охоплює всі сфери відтворувального процесу – від виробництва до споживання.

Форми господарювання розглядаються як форми реалізації відносин власності, які організаційно-правовим способом забезпечують ефективний рівень реалізації власності.

Реформування земельних відносин в Україні здійснюється з 1991 р. Але в Україні встановлено мораторій, заборону на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення шляхом їх продажу. Об'єктивною умовою реалізації власності на землю має стати ринок землі. В Україні запровадження ринку землі та зняття мораторію на продаж землі пов'язані з необхідністю формування інфраструктури ринку землі, на законодавчому ж рівні з прийняттям Закону України «Про держаний земельний кадастр» та Закону України «Про ринок землі». У 2011 р. Закон України «Про державний земельний кадастр» було прийнято та внесено зміни згідно з чинним законодавством.

Розвиток продуктивних сил в аграрному секторі в системі відносин власності передбачає вибір раціональних форм господарювання та їх структури на регіональному рівні. Але цей механізм, а саме ефективна реалізація власності на землю через ринкові форми господарювання, передбачає функціонування ринку землі.

Класичною оцінкою ефективності землі у формі її ціни є земельна рента. Цей механізм потребує вдосконалення з точки зору об'єктивного, ринкового визначення земельної ренти за регіонами.

Висновки і перспективи подальших розробок. Розвиток продуктивних сил на аграрних підприємствах Полтавського регіону є закономірним проявом загальнодержавних і регіональних факторів людського, технологічного та фінансового змісту.

Аграрні форми господарювання в аграрному секторі Полтавської області мають тенденцію до їхнього розвитку на ринковій основі. Переважний розвиток мають фермерські господарства.

Розвиток продуктивних сил в аграрному секторі економіки у Полтавському регіоні на початок 2012 року визначається дією факторів, у складі яких відсутній суто ринковий – земля як товар. Цей факт обмежує реалізацію економічних відносин в аграрному секторі відносно земельної ренти та об'єктивного визначення її впливу на розвиток продуктивних сил в регіональних АПК, зокрема в АПК Полтавського регіону. Обґрунтування рентного фактора в системі факторів, що впливають на ефективність форм господарювання в регіональних АПК, є перспективним напрямом подальших розробок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Месель-Веселяк В.Я. Форми господарювання в сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення) / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 20.
2. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України. – Київ, 2011. – 559 с.
3. Статистичний щорічник Полтавської області за 2010 рік / Головне управління статистики у Полтавській області. – Полтава, 2011 – 412 с.
4. Макаренко В. Спасителі чи кон'юнктуристи / В. Макаренко // Агро Перспектива. – 2012. – № 1. – С. 46–50.
5. Сайт ТОВ СП «Нібулон» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibulon.com/t/main.php>.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012.